

*Дрозд О. Ю.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративної діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

ВИДИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті обґрунтовується актуальність проблематики, пов'язаної із виділенням видів митного контролю. Автором з'ясовується сутність класифікації та значення цієї логічної операції для виділення критеріїв поділу митного контролю на окремі категорії. Проаналізовані наукові підходи до визначення критеріїв поділу та власне поділу митного контролю в Україні. Аналізуються положення українського законодавства у частині виокремлення видів митного контролю. Автор визначає критерії поділу митного контролю в Україні та наводить його види.

Ключові слова: класифікація, види, критерії поділу, митний контроль в Україні.

Актуальність теми. З метою забезпечення дотримання законодавства з питань митної справи уповноважені державою суб'єкти здійснюють комплекс заходів, які на нормативно-правовому рівні отримали назву митний контроль. При цьому тактика, способи та прийоми здійснення заходів із митного контролю може значно відрізнятися в залежності від видів останнього. Ось чому актуальним є питання щодо виокремлення видів митного контролю в Україні.

Стан наукового дослідження. Особливості здійснення митного контролю в Україні, в тому числі питання стосовно його видів, були предметом наукових досліджень таких відомих вчених-правознавців як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, А. І. Берлач, І. В. Бойко, М. А. Бояринцева, М. А. Василенко, В. М. Гаращук, І. П. Голосніченко, В. М. Горшеньов, Ю. М. Дьомін, Н. М. Железняк, О. І. Зельніченко, Р. А. Калюжний, М. В. Коваль, В. К. Колпаков, С. Б. Кубко, О. В. Кузьменко, А. В. Малько, М. А. Матузов, О. В. Негодченко, В. І. Олефір, В. Ф. Опришко, М. Ф. Орзіх, Ю. С. Педько, П. М. Рабинович, О. П. Рябченко, А. О. Селіванов, О. Ф. Скакун, М. М. Тищенко, Ф. Д. Фіночко, В. В. Цветков, В. В. Ченцов, В. М. Шаповал, Р. Б. Шишка, В. К. Шкарупа, О. Х. Юлдашев, та інші. Незважаючи на вагомий внесок вищенаведених науковців у вирішення зазначеної проблематики, чимало питань на сьогодні залишається не вирішеними. Немає однозначної позиції щодо визначення видів митного контролю в Україні. До того ж вказана проблематика потребує додаткового вивчення у зв'язку зі стрімким оновленням законодавства, що визначає правові засади здійснення митного контролю. Тому метою представленої наукової статті є визначення критеріїв поділу митного контролю в Україні та наведення його видів.

Виклад основного матеріалу. У цьому контексті зазначимо, що в правовій науці для виділення конкретних критеріїв використовується такий інструмент, як класифікацію. Так, слово «класифікація» походить від латинської мови з сполучення слів «classis», що означає розряд, і «fatio», від «fatio», що означає роблю [1, с. 544], а з філософських поглядів, представляє собою розбиття множини (класу) об'єктів на підмножини (підкласи) за певними ознаками. Філософи зауважують, що слід розрізняти штучну та природну класифікацію. На відміну від штучної (в її основі, як правило, лежать несуттєві ознаки об'єкта), в природній класифікації (систематики) максимальну кількість іс-

тотних ознак об'єкта визначається його положенням в системі [2, с. 259]. В етимологічному сенсі «класифікація» представлена як система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями [1, с. 544]. Якщо ж досліджувати юридичні підходи, то під «класифікацією» розуміють властивості об'єкта, поставлені в функціональний зв'язок з його положенням у певній системі. Наукова класифікація, зауважує авторський колектив шеститомної юридичної енциклопедії, виражає систему законів, властивих відповідній галузі дійсності. Вона являє собою систему супідрядних понять (класів об'єктів) тієї або іншої галузі знань чи діяльності людини, що використовуються як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями чи класами об'єктів [3, с. 115].

У своєму підручнику «Митне право України» Р. Б. Шишка виокремлює наступні критерії класифікації видів митного контролю: напрям переміщення товарів; характеристика товарів; митний контроль транспортних засобів; характер співробітництва країн-сусідів [4, с. 135]. Розглянемо види митного контролю відповідно до названих вище критеріїв класифікації. Так, у залежності від напрямку переміщення товарів вищевказаний учений виділяє такі види митного контролю як імпорتنний, експортний та транзитний [4, с. 136]. Більш того, такої ж позиції дотримується авторський колектив навчального посібнику «Митне право України» за загальною редакцією професора В. В. Ченцова [5, с. 123]. На нашу думку, зазначена позиція потребує деяких уточнень. В цьому контексті важливо зазначити, що імпорт, експорт і транзит є митними режимами. Відповідно до ст. 4 Митного кодексу України митний режим – це комплекс взаємопов'язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України визначають митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус, умови оподаткування і обумовлюють їх використання після митного оформлення. В ст. 70 вищенаведеного нормативно-правового акта зазначено, що з метою застосування законодавства України з питань державної митної справи запроваджуються такі митні режими:

- імпорт (випуск для вільного обігу);
- реімпорт;
- експорт (остаточне вивезення);
- реекспорт;
- транзит;
- тимчасове ввезення;
- тимчасове вивезення;
- митний склад;
- вільна митна зона;
- безмитна торгівля;
- переробка на митній території;
- переробка за межами митної території;
- знищення або руйнування;
- відмова на користь держави [6].

Таким чином, говорячи про імпорتنний, експортний і транзитний митний контроль, критерієм їх класифікації варто назвати обраний декларантом митний режим. При цьому відповідно до названого критерію, окрім зазначених видів митного

контролю (імпорتنний, експортний, транзитний), необхідно виокремити види такого контролю відповідно до вищенаведених митних режимів. У свою чергу, в залежності від напрямку переміщення товарів здається можливим виокремити митний контроль:

- товарів, які ввозяться на територію України;
- товарів, які вивозяться з території України;
- товарів, які переміщуються територією України.

Окрім вищенаведеного, варто зазначити, що згідно зі ст. 72 (митний статус товарів, що поміщуються в митний режим) Митного кодексу України за митним статусом товари поділяються на українські та іноземні. При цьому відповідно до ст. 4 вищенаведеного нормативно-правового акта українські товари – це товари:

а) які повністю отримані (вироблені) на митній території України та які не містять товарів, ввезених із-за меж митної території України. Товари, повністю отримані (вироблені) на митній території України, не мають митного статусу українських товарів, якщо вони отримані (вироблені) з товарів, які не перебувають у вільному обігу на митній території України;

б) ввезені на митну територію України та випущені для вільного обігу на цій території;

в) отримані (вироблені) на митній території України виключно з товарів, зазначених у пункті «б», або з товарів, зазначених у пунктах «а» і «б».

У свою чергу, іноземні товари законодавець визначає як товари, що не є українськими, а також товари, що втратили митний статус українських товарів [6]. Отже, в залежності від митного статусу товарів митний контроль може здійснюватись щодо українських та іноземних товарів.

Досліджуючи характеристику товарів, як критерій виокремлення видів митного контролю, в науково-правових колах називають наступні його види:

- митний контроль ручної поклажі;
- митний контроль багажу, що супроводжується;
- митний контроль багажу, що не супроводжується;
- митний контроль валюти та валютних цінностей;
- митний контроль енергоносіїв;
- митний контроль культурних та історичних цінностей
- митний контроль лікарських засобів [4, с. 136; 5, с. 123].

Стосовно транспортних засобів, як критерію виділення видів митного контролю, варто вказати, що згідно зі ст. 4 Митного кодексу України транспортні засоби – це транспортні засоби комерційного призначення, транспортні засоби особистого користування, трубопроводи та лінії електропередачі. У цьому контексті слід звернути увагу на положення ст. 318 зазначеного кодифікованого акта, відповідно до якої митному контролю підлягають усі транспортні засоби комерційного призначення. Транспортні засоби комерційного призначення – це будь-яке судно (в тому числі самохідні та несамохідні ліхтери та баржі, а також судна на підводних крилах), судно на повітряній подушці, повітряне судно, автотранспортний засіб (моторні транспортні засоби, причепа, напівпричепа) чи рухомий склад залізниці, що використовуються в міжнародних перевезеннях для платного транспортування осіб або для платного чи безоплатного промислового чи комерційного транспортування товарів разом з їхніми звичайними запасними частинами, приладдям та устаткуванням, а також мастилами та паливом, що містяться в їхніх звичайних баках упродовж їхнього транспортування разом із транспортними засобами комерційного призначення [6]. Таким чином, враховуючи наведені законодавчі положення, в залежності від транспортних засобів, що підлягають митному контролю, останній можна поділити на:

- митний контроль морських та річкових суден;
- митний контроль автотранспортних засобів;
- митний контроль залізничних транспортних засобів;
- митний контроль повітряних суден;
- митний контроль товарів, що переміщуються трубопроводами;
- митний контроль товарів, що переміщуються лініями електропередач.

За таким критерієм, як характер співробітництва країн-сусідів Р. Б. Шишка виділяє односторонній, двосторонній і спільний митний контроль. Так, односторонній митний контроль, зауважує вчений, проводиться тільки однією стороною, як правило, до перетину митного кордону. Митні органи однієї сторони довіряють іншій стороні і повторного митного контролю не проводять. Така система контролю ще називається спрощеною. Вона набуває значного поширення для учасників митних союзів. У свою чергу, двосторонній митний контроль, який відповідно самостійно проводиться митницями двох країн. Наприкінці – спільний митний контроль, який проводиться одночасно митними органами двох країн [4, с. 136].

Окрім вищенаведених, в науково-правових колах також виділяють такі критерії класифікації видів митного контролю як: кількість разів переміщення товарів і транспортних засобів; місце проведення митного контролю; в залежності від предмету контролю; в залежності від форми контролю [5, с. 124; 7, с. 84-85]. Так, в залежності від кількості разів переміщення товарів і транспортних засобів митний контроль буває однократний (первинний) та багатократний (вторинний, повторний). Однократний митний контроль уповноважені суб'єкти здійснюють в разі, коли товари та транспортні засоби пересікають митний кордон в одному напрямку. У свою чергу, багатократний митний контроль може проводитись у зв'язку із пересіканням товарами і транспортними засобами митного кордону неодноразово та протягом короткого часу.

У залежності від місця проведення митного контролю митний контроль може бути таким, що здійснюється в зоні митного контролю та в тимчасовій зоні митного контролю. В ч. 1 ст. 329 Митного Кодексу України вказано, що з метою забезпечення здійснення органами доходів і зборів митного контролю товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, проведення заходів, пов'язаних з виявленням, попередженням та припиненням контрабанди та порушень митних правил, у пунктах пропуску через державний кордон України, на територіях морських і річкових портів, аеропортів, на залізничних станціях та на територіях підприємств, вільних митних зон, митних складів, складів тимчасового зберігання, а також в інших місцях, визначених відповідно до законодавства, створюються зони митного контролю. Згідно із ч. 3 ст. 330 вищенаведеного нормативно-правового акта зони митного контролю можуть бути постійними в разі регулярного розміщення на їх території товарів, що підлягають митному контролю, або тимчасовими, які утворюються на час здійснення митного контролю [6].

У залежності від предмету митного контролю останній можна поділити на митний контроль товарів і митний контроль транспортних засобів. За таким критерієм, як форма проведення митного контролю, здається можливим виокремити фактичний (митний огляд, облік товарів і транспортних засобів, усне опитування громадян) і документальний митний контроль (перевірка документів і відомостей, направлення запитів до інших державних органів).

В залежності від правового режиму об'єкта митного контролю останній поділяють на звичайний, спрощений і спеціальний. Прикладом спрощеного митного контролю може слугувати двоканальна система, яка відповідно до ст. 366 Митного кодексу України являє собою спрощену систему митного контролю, що дає громадянам змогу здійснювати декларування, обираючи один з двох каналів проходу (проїзду транспортними засобами особистого користування) через митний кордон України [6]. У свою чергу, сутність спеціального митного контролю полягає в тому, що до окремої категорії товарів можуть бути застосовані особливі процедури. Наприклад, відповідно до ст. 360 Митного кодексу України в разі переміщення через митний кордон України товарів, необхідних для подолання наслідків стихійного лиха, аварій, катастроф, епідемій, а також живих тварин, органів та інших анатомічних матеріалів людини для потреб трансплантації, товарів, що мають обмежений строк чи особливий режим зберігання, товарів військового призначення, радіоактивних матеріалів, фото-, аудіо- і відеоматеріалів для засобів масової інформації, товарів міжнародної технічної та гуманітарної допомоги, товарів, що переміщуються в рамках угод про виробничу кооперацію, товарів, що переміщуються за процедурою МДП, митний контроль таких товарів здійснюється першочергово [6].

Висновок. Таким чином, підсумовуючи вищенаведене, здається можливим дійти висновку, що види митного контролю можна виокремити в залежності від таких критеріїв їх класифікації: від обраного митного режиму (митний контроль в режимі експорту, імпорту, транзиту, тимчасового ввезення тощо); від напряму переміщення товарів (митний контроль щодо товарів, які ввозяться, вивозяться та переміщуються територією України); митного статусу товарів (митний контроль українських та іноземних товарів); характеристики товарів (митний контроль ручної поклажі, багажу, енергоносіїв, валюти тощо); виду транспортних засобів (митний контроль морських та річкових суден, автотранспортних засобів, залізничних транспортних засобів тощо); характеру співробітництва країн-сусідів (односторонній, двосторонній і спільний митний контроль); від кількості разів переміщення товарів і транспортних засобів (однократний і багатократний митний контроль); місця проведення (в зоні митного контролю та в тимчасовій зоні митного контролю); предмету (митний контроль товарів і транспортних засобів); формою (фактичний і документальний); правового режиму об'єкта митного контролю (звичайний, спрощений і спеціальний митний контроль).

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989 – 815 с.
3. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 3. – К – М. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2001. – 792 с.
4. Шишка Р. Б. Митне право України: [підручник] / Р. Б. Шишка. – К., 2008. – 320 с.
5. Митне право України: [навчальний посібник] / За заг ред. проф. В. В. Ченцова. – К., 2007. – 284 с.
6. Митний кодекс України: Закон України від 11 лип. 2002 р. № 92-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 38-39. – Ст. 288.
7. Тропіна О. М. Організаційно-правові засади здійснення митного контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності при переміщенні товарів через митний кордон України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Тропіна О. М. – Одеса, 2003. – 180 с.

Дрозд А. Ю. Види таможенного контроля в Украине

Аннотация. В статье обосновывается актуальность проблематики, связанной с выделением видов таможенного контроля. Автором выясняется сущность классификации и значение этой логической операции для выделения критериев разделения таможенного контроля на отдельные категории. Проанализированы научные подходы к определению критериев разделения и собственно разделения таможенного контроля в Украине. Анализируются положения украинского законодательства в части выделения видов таможенного контроля. Автор определяет критерии разделения таможенного контроля в Украине и приводит его виды.

Ключевые слова: классификация, виды, критерии разделения, таможенный контроль в Украине

Drozd O. Customs control in Ukraine

Summary. The article explains the relevance of the issues associated with the release of species of customs control. The author found out the essence and importance of this classification logic operation to highlight the separation criteria of customs control on the individual categories. Reviewed scientific approaches to the definition of criteria for separation and proper separation of customs control in Ukraine. Analyzes the provisions of Ukrainian legislation regarding allocation of types of customs control. The author defines the criteria for the division of customs control in Ukraine and leads his views.

Key words: classification, types, separation criteria, customs control in Ukraine.